

РЕЦЕНЗИЯ
НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД “БЪЛГАРСКИТЕ МЕДИИ И
БЕЖАНЦИТЕ: ПОЛИТИКИ НА РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ” (ИЗСЛЕДВАНЕ В
ПЕРИОДА 2013-2017 г.) НА ТЕОДОР ВЛАДИМИРОВ СПАСОВ
ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН
“ДОКТОР” ПО ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ
3.5. ОБЩЕСТВЕНИ КОМУНИКАЦИИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ
(ЖУРНАЛИСТИКА – МЕДИЙНИ И КОМУНИКАЦИОННИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ)

Рецензент: проф. д-н Таня Неделчева, Институт за изследване на обществата и знанието, Българска академия на науките

Основание: Настоящата рецензия е изготвена в изпълнение на Заповед на Ректора на Софийски университет “Св. Климент Охридски” № РД 38-688/12.12.2018 г.

Дисертацията се състои от увод, четири глави, заключение, приложения и библиография в обем от 374 нестандартни страници. Ползваната литература е 200 заглавия, 129 от които литературни източници (89 на български и 40 на латински) и 77 документи и медийни публикации.

1. Като цяло текстът е структуриран добре. Вътрешният логически пласт е декомпозиран на отделни елементи адекватно и съразмерно, съобразно тяхното смислово значение с ясно формулиране на целите, теоретично-методологичните основания и професионално проведени емпирични изследвания с критичното самосъзнание за хоризонта на тяхната валидност. Важно положително качество на дисертацията е балансът между теоретичната и емпирична част, които като цяло взаимно се допълват: първата осигурява необходимото концептуализиране на фундамента, а втората част “верифицира” казаното в първата.

2. Актуалността на темата на дисертацията се дължи не само на факта, че през последните няколко години този проблем предизвиква сътресения от различен мащаб (икономически, социални, ценностни), но и защото предстоят събития, които ще го

изтласкват все повече към центъра на общественото внимание и ще го превърнат в един от водещите в средствата за масова информация. Важен индикатор в това отношение е приетият Глобален пакт за безопасна, регулирана и легална миграция на 19 декември 2018 г. от Общото събрание на ООН с мнозинство от 152 гласа.

3. Вярна е констатацията, че макар темата за бежанците да присъства трайно в българските медии от септември 2013 г., все още няма в българското общество достатъчна информация за причините, факторите, правата, отговорностите и екзистенциалните измерения на този процес. В този смисъл дисертацията се появява в точния момент, доколкото е опит за представяне на по-цялостна картина на проблема, чрез сканиране на медийния опит при очертаване на редица обществени и политически измерения на случващото се в България.

4. Заявената цел на дисертацията е установяване на трендовете и тенденциите при отразяването на темата “бежанци” в българските медии за периода 2013-2017 г., но трябва да се подчертае, че информацията, която се съдържа в текста, има много по-широк обхват – напр. данните, събрани от интервютата, могат да бъдат интерпретирани не само по посока на заявената тема, но и като социално-психологическа диагностика на самата журналистическа дейност.

5. Дисертацията има две ясно разграничени части: теоретична и конкретно изследователска. Първата част (теоретичната) е въвеждаща. Тук се очертава базисният категориален апарат, използван при анализ на резултатите от изследователската част. В центъра се поставят широк кръг проблеми като характерна особеност на анализа е, че разглеждането им е осъществено с две оптики – от гледна точка на България и на сходните проблеми в глобален мащаб. Едно от основните приноси достойства на разработката е, че подробно е очертан контекстът, а с това и смисловата координата, в рамките на която ще се анализира проблемът. Дефинират се понятията “бежанец”, “имигрант”, “мигрант” и “търсещ убежище”, тълкува се темата “бежанци” съобразно българското право, анализират се причините на разделението по линията “ние-те”, коментира се асоциирането на исляма с тероризма. В тази част е изказана и една от водещите хипотези – в средствата за масова информация в България бежанците са превърнати в новия образ на врага. Обръща се внимание на политическото говорене на медиите като фактори за формирането на стереотипите и предразсъдъците в обществото, на дезинформацията, плурализъмът и медийната етика, на начина на възприемане на Близкия Изток от съвременния европейец, на ефекта на маргинализирането, на формирането на образа на врага, на национализма и страха от

непознатите. Специално се тематизира т.нар. бинарно възприемане на света. С основание докторантът е включил в тази част и медийното отразяване на темата “бежанци” и свързаните с Ориента и исляма въпроси като специално се акцентира върху доминирането на негативните асоциации. Към проблемното поле е и “разказът” за зависимостта на редакциите от политиката, бизнеса и други външни фактори.

6. С основание докторантът претендира “Българските медии и бежанците: политики на репрезентация” да е първото мащабно изследване. Наистина вече има редица изследвания по темата, но толкова обемно изследване, свързано с образа на бежанеца в българските медии, не е реализирано. Естествено това не определя научните качества на разработката, а нейното цялостно изпълнение, в което ясно се откроява професионализъм, информираност, аналитичност.

7. Основно приносите на настоящата разработка са съсредоточени във втората, изследователската част, защото именно тук е проведено мащабно емпирично изследване, анализирани са резултатите и са направени съответните изводи и препоръки. Три са инструментите, с които е “събрана” първичната информация – наблюдение, проучване на отделните казуси (case study) и провеждане на интервюта с журналисти.

8. Наблюдението обхваща ефирни и кабелни телевизионни канали, националния телевизионен канал, качествен (терминът е на докторантът, но по добре да се използва „качествени”) и таблоидни (жълти) български онлайн медии, отделни комуникативни единици от български печатни медии и от радиостанции. При анализа на получената информация докторантът достига до доста тревожни изводи относно дейността на българските медии през посочения период: често се нарушават етичните медийни принципи, демонизира се образът на търсеция убежище и бежанеца. Това се постига чрез различни форми на невярна информация, неточни интерпретации на текстове от основни правни документи, цитиране на извадени от контекста мнения на експерти, представяне на конспиративни теории, интерпретиране на исляма единствено като тероризъм и радикализъм и др.

9. Чрез “изследването на казуси” се установят трендовете и тенденциите при разгръщане на проблема “бежанците в българските медии”, т.е. в общата релефност се фиксират широко отразени събития, в които много ясно се очертават параметрите на изследваното явление. Всяка комуникативна единица е сканирана чрез 11 показатели. (Например – вид на медията, медиен обseg, отношения (положително, отрицателно или неутрално) и т.н.). Като цяло общите изводи, постигнати чрез този втори

инструментариум потвърждават изводите от наблюдението – медиите са основният разпространител на погрешната употреба на понятията, на формиране на чувство на застрашеност, на използване на враждебна реч, на нарушаване на етичните принципи. Медиите (и/или журналистите) са основните източници на асоцииране на търсещите убежище и бежанците с тероризма.

10. Интервютата на журналистите слагат “последните” щрихи към “образа” на изследваните общности, защото именно журналистите са основният субект, който произвежда съответните новини, свързани с тях. Съществено достойнство на разработката е именно тази трета “стъпка”, доколкото докторантът е търсил още по-детайлно очертаване на обекта на изследване и е провел 70 интервюта с журналисти през периода октомври 2017 – февруари 2018 г. със стандартизирана анкетна карта. Въпросите, които се задават, са общо 30 на брой, разделени на седем основни групи. Изводите, до които достига докторантът, също будят тревога. Констатира се активна “експлоатация” на темата за бежанците от политическите субекти и в българското общество се появява нов образ на врага. Често темата “бежанци” се изтласква напред в дневния ред на медиите, за да се пренасочи общественото внимание и да се отклони от други, по-кардинални проблеми. За някои медиите проявите на отрицателно отношение към бежанците се превръща в ежедневие, редакциите са по-склонни да публикуват нетолерантни текстове, отколкото толерантни и др.

Като цяло дисертацията е ценно изследване на важен проблем. Тя констатира редица дефицити в работа на българските медии при отразяването на важни проблеми за българското общество. Независимо че в анализите има преакцентирание на някои негативни страни от медийното отразяване на темата “бежанци” мисля, че би било добре разработката да бъде публикувана, не само за да има по-широка публичност, но и защото “носи” в себе си възможността за коригираща ефективност.

Няколко критични бележки:

1. Като цяло в теоретичната част са поставени много проблеми, на някои от които са направени задълбочени анализи, но има много други, които само са щрихириани. Подобна ситуация е типична за всяко изследване, но в случая има недостатъчна центрираност, която може да бъде избегната и много от подхвърлените теми да бъдат редуцирани. Така водещата теоретична линия на дисертацията ще бъде много по-релефно очертана.

2. В този смисъл в първата част много малко страници са отделени за собствено българската ситуация с бежанците. Макар че това е основният проблем, той се губи в текста. Необходимо е по-ясното му експлициране.

3. Направеното оприличаване на проблемите на ромите с тези на бежанците не само не носи нищо ценно за разкриване на начина на възприемане на бежанците, но и не е вярно. Ромите са “наши” за разлика от бежанците, които са “чужди”.

4. Няколко редакторски бележки: а) в текста има прекалено много цитирания, почти всяка своя мисъл авторът подкрепя с цитат, което прави текста неритмичен, утежнен, накъсан; б) необходимо да се редактира и коригира текстът.

Приемам смислово приносите като адекватни, но не са добре формулирани, защото не се представят резултати, а дейности.

В отговор на изискването на законодателя за определяне характера на научните приноси в дисертацията убедено твърдя, че те са “обогатяване на съществуващите знания” за съвременното състояние и перспективи на представяне от българските медии на проблемите с бежанците.

Авторефератът вярно отразява съдържанието на дисертацията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: На основание на посочените ценни постижения и приноси моменти препоръчвам на уважаемото Научно жури да предложи на Академичния съвет при СУ да присъди образователната и научна степен “доктор” по журналистика на Теодор Владимиров Спасов.

20. 02. 2019 г.

Подпис:

(Т. Неделчева)